

„Látókört adni a diákoknak”

Kováts Zoltán

Egykori és mai tanáraink

Dr. Kovács Zoltán Tanár Urat az idei tanévtől nem láthatjuk, hallhatjuk a Történettudományi Tanszék előadói katedráján: nyugdíjba ment. Ezen apropóból kértem meg, beszéljen magáról, eddigi munkásságáról, hogy mi – a tanítványai –, akik itt találkoztunk vele először, többet tudjunk meg róla: a tanárról, a kutatóról, az emberről...

Kováts Zoltán: – Örülök, hogy megtisztelt a lap azzal, hogy interjút készít velem, de úgy érzem, mondandóm szűfeszíti e beszélgetés kereteit. A felkérés alkalmából azonban végiggondoltam emlékeimet, és arra jutottam, meg kéne írni pályám emlékezetét: úgy érzem, a sors, a küzdelem, amit végigcsináltam, közérdeklődésre tarthat számot.

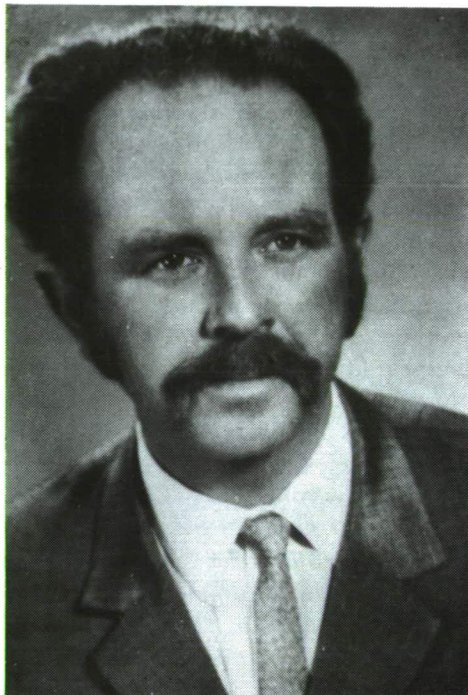
Belvedere Meridionale: – *Mikorra tervezi ennek megjelentetését?*

K. Z.: – 2000-re vagy 2002-re. Kb. annyi határidős munkám van, ami befejezésre vár emellett. A maga és a magam kedvéért az emlékezet vázlatát már összeállítottam. Először a családomról szeretnék beszélni!

Édesapám egy érmelléki kuriális falunak, *Érkörtvélyesnek* a szülőtte. Ez a falu a XVI. század közepéig visszavezethetően kálvinista, önkormányzata van. Anyai dédapám református lelkész volt Pusztakamaráson, báró *Keményéknek volt a papja*. Dédanyám pedig a Kemény család francia nevelőnője.

Az anyai ág, elszegényedett szücsmesterek Abaújszántón.

A szálak aztán Debrecenben futnak össze. Szüleim 1929-ben házasodtak, s 1930-ban megszülettem én. Apám 1913-ban a jogi egyetemre iratkozott be. „Megjárta” az első világháborút, négyszer sebesült. 1922-ben az Érmellékről átszökve állástalanságok után a

magyar királyi rendőrségen lett segédfogalmazó.

Édesanyám nagyon szereti az embereket, ma is jó kedélyű, nyolcvannyolc éves. Bölcséket tud mondani: „Kisfiam, olyan szép az élet, olyan jó, csak ne öregedjél meg!”

B. M.: – *A kisiskolás évek hol teltek?*

K. Z.: – Az elemi iskoláim nagyon érdekesek, ugyanis kétféle elemibe jártam: Kispesten állami iskolába – aranyos tanító nénim volt, Olaszliszka Liszka Anna –, majd bekerült a család Budapestre, itt a református elemi padjait koptattam. 1945-ben az egyházi iskolákat államosították, Budapesten csak egy katolikus, egy református, egy evangélikus és egy zsidó elemi maradhatott. Én abba az egyetlen református iskolába jártam. Itt talál-

koztam először *Karácsony Sándorral*, itt volt osztálytársam *Gérecz Attila* az '56-os események költőhalottja.

B. M.: – *A gimnázium is tartogatott izgalmakat?*

K. Z.: – Megint két teljesen különböző világot láttam! A hova beíratlak, német rendszerű, fegyelmezett, memóriára építő intézmény volt.

Jött 1944 és tizenhárom hónapig nem jártam iskolába. Levente voltam, 800 km-t gyalogoltam (ez alatt az idő alatt naplót vezettem, amit máig megőriztem). A szovjet követség időközben betelepedett *Lendvay* utcai lakásunkba, s mi visszamentünk a nagyszülőkhöz Debrecenbe. Így kerültem a debreceni gyakorló gimnáziumba, ahol megláthattam, mi az, hogy tanítani, hallgatói kreativitást fejleszteni, jókedvet teremteni az órán. Kiváló tanáraink voltak, szédületes nagy tanári kar!

Például *Komjáthy István*, a „Mondák könyvé”-nek írója volt az osztályfőnököm, *Vajda Laci* bácsi a latintanárom – ő később a mi főiskolánkon volt sokáig a Magyar Irodalom Tanszék vezetője. Varga tanár úr úgy tanította a római történelmet, hogy mindig megmondta a görög előzményeket; nem csak a nyelvtant tanultuk meg, hanem a mögötte húzódó gondolkodást, lelkeséget is. Az egyetemen ebből éltem!

B. M.: – *Nem foglalkozott szívesen az ókori történelmmel?*

K. Z.: – Eleinte – gólyaként – lelkesen hallgattam a neves professzor, *Járdányi-Paulovics* ókortörténeti óráit. De amikor az ötödik kétórás előadás után még mindig az etruszk domborművek szépségét ecsetelte a professzor úr, megfogadtam, hogy ide többet nem teszem be a lábam. Azért a négy féléves ókortörténeti anyagból sikeresen vizsgáztam! Az első évben rengeteget olvastam, nagyon lekes voltam! (Magyar-történelem szakra jártam.) A Történettudományi Tanszéken

Szabó István professzor már ismert, ő bírálta el a „48-as Bizottság” pályázatait, ő ítélte oda nekem az első díjat: ezzel kerültem be az egyetemre felvételi nélkül. Fiókot kaptam a szép történeti szeminárium egyik asztalában.

Kronológiától kezdve az orvosi kar pszichiátriai előadásáig sok mindent felvettem az indexbe. Nekem is ötvenkét óra jött össze, mint *József Attilának*. Csak néhány előadásra jártam rendszeresen, a többségére csak néha kukkantottam be, hol is tartanak, ebből próbáltam leszűrni lényegét. *Szabó István* mellett nagy élmény volt *Bárczi Géza*, *Papp István*, *Országh László* óráit hallgatni. Szép kezdet...

B. M.: – *És a folytatása?*

K. Z.: – Ez az évszázados hagyományokra támaszkodó szabadság csak 1949 őszéig tartott. Akkor bevezették a tízosztályos középiskolára támaszkodó szovjet rendszer gyakorlatát. Kiváló professzorok jó részét nyugdíjaztatták s belépett a szigor. Nekem – magyar-történelem szakosnak 46 óra volt kötelezően előírva hetenként. Ehhez, régi hagyományként, még magántanári órákat felvehettem, ezek érdekelték volna! Az órákon való részvételt nem a professzorok ellenőrizték. Egy professzor megértő, az tudja, hogy lehetnek a hallgatóinak fontos dolgai, ami miatt nem tud az órán részt venni. A Tanulmányi Osztály ellenőriztette a hallgatói csoportfelelős segítségével az óralátogatást. Egy csoportfelelősi megbízatás pedig DISZ-, azaz pártfeladat volt! Az állami csoportfelelős mindig jelentett – pontosan! Borzalmas volt 46 órát kötelezően végigülni egy héten. Akkor még szombaton 13 óráig voltak a kötelező órák! Ebből is lett egy fegyelmim.

B. M.: – *A Tanár Úrnak nem ez volt az egyetlen fegyelmije?*

K. Z.: – Apám paraszti származású volt, de a Magyar királyi Rendőrségen tiszt lett belőle, ezért minden apróságba belekötöttek – például, hogy nem álltam kellőképpen vigyázzba

a katonai oktatáskor. Emiatt vagy hét fórumon fegyelmeztek meg, úgy nézett ki, kirúgnak. Akkor kiderítette a debreceni Fazekas Mihály Gimnázium igazgatója, hogy én tudok tanítani és meghívott az iskolába. 1952 februárban kezdtem. Azóta egyfolytában okítok.

B. M.: – *A debreceni évek után hol folytatódott életútja? Mi volt a következő állomás?*

K. Z.: – A harmadéves párttitkár olyan rossz véleménnyel volt rólam, hogy sokáig nem akartak kinevezni. Jellemzésemben azt írta: ideológiailag zavaros, tanári munkára alkalmatlan.

De a rengeteg paptanár elbocsátása miatt tanárihiány volt az országban. A Földművelésügyi Minisztérium elfogadott magyar-történelem szakos tanárként és Kalocsára helyeztek ki a mezőgazdasági technikumba. Kalocsán az a megtiszteltetés ért, hogy 1956-ban a tantestület küldötte voltam a Nemzeti Bizottságban, bevásztottak az elnökségbe is, ahol elnökölhettem. Gyűjtőtűnk Budapestnek, nemzetőrséget szerveztünk.

Ennek kifejtésére külön fejezetet szenteltek majd az életírásomban. A közvéleményben olyan beidegződés él, hogy november 4-én jöttek a tankok; pedig november 1-jén éjszaka már minden fontos támaszpontot elfoglaltak, így a kalocsai repülőter környékét is, mert a lökhajtásos vadászeszred a forradalom mellé állt.

Próbáltam riasztani a tolnai tüzéretket, elmentem Pécsre, de mindenütt összeomlás mutatkozott. November 2-án visszavonultam. 1957. március 1-jén tartóztattak le és Kistarcsára vittek. Megállapították, hogy mégiscsak *humanista* voltam, így visszamehettem tanítani, de áthelyeztek Csurgóra. Csurgón voltam öt évig, itt írtam a doktori disszertációm is. A pedagógiai munka mellett egyhoidas illetményföldemen gazdálkodtam.

B. M.: – *Tanár Úr, mikor került ide a tanszékre? Csurgóról hogyan vezetett az út Szegedre?*

K. Z.: – 1961-től tanulmányaim jelentek meg, amikre Polányi Tanár Úr felfigyelt és a tizenkét pályázó közül az enyémet fogadta el. Tehát 1963-ban tanársegéd lettem. Az itt töltött harminckét évnek megint külön szakaszai vannak:

1966-ig nagyon megbecsült tagja voltam a főiskolának, a Szakszervezeti Bizottság vezetőségében is részt vettem, míg 1966-ban felülvizsgálatra nem került az '56-osok ügye. A „jó elvtársak” akkor, azzal, hogy „ellenforradalmár” vagyok kitettek a Szakszervezeti Bizottságból, s attól kezdve „kivont szablyával óvták tőlem a hazát”. Sokan álltak mellém, s így maradhattam a tanszéken. Hogy ugorjunk egyet, most sem jókedvemből kértem a nyugdíjazásomat: 1994-ben nem járultak hozzá a főiskolai tanári kinevezésemhez, így nem taníthatok 70 éves koromig.

B. M.: – *Jelenleg tehát vannak szakdolgozói, és népesedéstörténeti speciálkollégiumot is vezet Tanár Úr. A következő év/évek hallgatói is számíthatnak a segítségére?*

K. Z.: – A másodéveseknek is meghirdettem a szakdolgozat irányításom alatt való elkészítésének lehetőségét, mert bízok benne, hogy ezek a pénztelen hideg napok, amik most vannak, *el fognak múlni, és jön a tavasz: kapok pár órát*. A tanári munka így most kissé lelassul. A keserűség ebben az, hogy a *tanítást mindig fontosabbnak tartottam, mint a tudományos munkálkodásomat*. Azonban tudtam, hogy csak úgy lehetek jó tanár, ha tudományos munkát is folytatok. Az én elgondolásom: látókört adni a diákoknak. *Azt akartam elérni ezen a főiskolán, hogy a leendő tanárok megfelelő alapokat szerezzenek ehhez egyetemes történelemből*. 170-nél több szakdolgozatom volt, 40-nél többen nyertek ebből országos díjat.

B. M.: – *Jelenleg milyen kutatásokat folytat Tanár Úr?*

K. Z.: – A tapasztalatok alapján Gyapay Gáborral új középiskolai tankönyvet készítettünk a tízosztályos iskolák számára. Valamint készül egy új egyetemes történelem jegyzet (476–1492).

3-4 éve dolgozom 46 ormánsági község történetén. A kutatás időhatára 1720-tól 1990-ig terjed. Tokaj népesedéstörténete már a korrektúrán is túl van. Hamarosan megjelenik a Röszkéről írt munka is, melyet egykori szakdolgozómmal, Vaczkán Melindával közösen készítettünk. Most kezdtem hozzá egy újabb megbízatásomhoz, a Szabolcs megyei Földes vizsgálatához.

Amint említettem, további szakdolgozókat is vállalok. Helytörténet a téma, ezen belül a népesedés. (Honnan jöttem, miért vagyok ilyen, miért ilyen a gondolkodásom. Ha történelemtanár vagyok, ezt illik megtanítanom.)

B. M.: – *Aki a Tanár Urat ismeri, mindig tevékenykedni, sietni látja. Van idő a sok munka mellett a kikapcsolódásra is?*

K. Z.: – 1977 óta versenyszerűen bridzselek. Egy precíziós rendszert tanultam meg. Ezt a rendszert a Bermudákon is játsszák.

Az igazi kikapcsolódás azonban Martinka szokott lenni, a nagyapám szalajét művelem ott 1971 óta. *Eddig 3-4 napra* mentem el, most már több időt tölthetek ott. A szellemi munkát végző embernek a fizikumát is egyensúlyban kell tartania. Egészségesen kell élni! Evezek a Tiszán, régóta teniszezek.

B. M.: – *Ha a tanszéken eltöltött 32 évről gondolsz, milyen kép él a Tanár Úr emlékezetében?*

K. Z.: – Rengeteg minden: hallgatók, kirándulások, jó töris bulik – hej, de szerettem táncolni!

Örülök, hogy itt tartja magát a kollegialitás! *Váll-vállvetve dolgoztunk, nem*

kellett az embernek személyes torzsalkodásokban felemészteni az erejét. Fontos volt nekem mindig ez a jó tanszéki hangulat, az összefogás. A tanári pályán pedig minden esztendőben, szeptemberben valami új kezdődik. Kíváncsian jön az ember. Ha valaki szereti az embereket, érdeklődéssel várja ezt az újat!

B. M.: – *Tanár Úr, köszönöm, hogy időt szakított a beszélgetésre, további sikeres munkát és jó egészséget kívánok, és a szerkesztőség nevében is gratulálok az 1994-ben megkapott "A kutató munka irányításának mestere" címhez.*

Tóth Andrea

Fontosabb tanulmányok

☞ Csurgoi jobbágy-családok demográfiai viszonyai (1720–1950). (Társszerző: Cs. Tóth Péter.) In: Történeti Statisztikai Évkönyv 1961–62. Bp., 1962. 48–89. p.

☞ Somogy megye népessége a XVII–XVIII. század fordulóján. Kaposvár, 1969. 52 p.

☞ Tudományos diákköri munka és helytörténeti kutatás. In: A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1969. Szerk.: Benkő László. Szeged, 1969. 195–200. p.

☞ A XVIII. századi népességfejlődés kérdéséhez. In: Agrártörténeti Szemle, XI. évf. 1969. 1–2. sz. 218–227. p.

☞ Sorskérdésünk – a népesedés. In: Tiszatáj, 1970/24. évf. 5. sz. 439–466; 6. sz. 541–546. p.

☞ A magyar népességfejlődés a honfoglalástól 1870-ig. I–II. rész. In: A Szegedi Tanárképző Faiskola Tudományos Közleményei. Szerk.: Benkő László. Szeged, 1971. 77–88. p.; 1972. 3–25. p.

☞ A népesség. In: Hajdúnánás története. Szerk.: Rácz István. Hajdúnánás, 1973. 32–86. p.

☞ A népesség története. In: Berettyóújfalu története. Szerk.: *Varga Gyula*. Berettyóújfalu, 1981. 141-197. p.

☞ A népesedési viszonyok. In: Debrecen története, 2. 1693-1849. Szerk.: *Rácz István*. Debrecen, 1981. 15-88. p. (A kandidátusi értékelés első jele.)

☞ Népesedési viszonyok In: Szeged története, 2. 1686-1849. Szerk.: *Farkas József*. Szeged, 1985. 107-169. p.

☞ Az agrárnépesség természetes szaporodásának változása Magyarországon a Mária Terézia úrbérrendezéstől 1945-ig. In: Agrárnépesség, agrártársadalom Magyarországon a Mária Terézia-kori úrbérrendezés és 1945 között. Szerk.: *Kávássy Sándor*. Nyíregyháza, 1987. 12-42. p.

☞ Népesedési helyzetünk és a téves tájékoztatás. In: Válasz évkönyv 1989. II. köt. Szerk.: *Medvigy Endre*. Bp., 1989. 224-249. p.

☞ Népesedési viszonyok 1729-1849. In: Békéscsaba története. Elsa kötet a kezdetektől 1848-ig. Szerk.: *Jankovics B. Dénes - Erdmann Gyula*. Békéscsaba, 1991. 797-841. p.

☞ Népfogyatkozás a Kárpát-medencében. In: Erdélyi Magyarság. II. évf. 1991. nov. 8. 12-14. p.

☞ A népességnövekedés. In: Szeged története 1850-1920, 3/1. Szerk.: *Gaál Endre*. Szeged, 1991. 489-529. p.

☞ Mátészalka népessége a XVIII. századtól napjainkig. In: Mátészalka története. Szerk.: *Újváry Zoltán*. Debrecen, 1992. 243-274. p.

☞ Ormánság, 1720-1990. In: Élet és tudomány. 24. sz. 1993. június 11. 742-744. p.

☞ Népesedési viszonyok. In: Szeged története, 4. Szerk.: *Serfőző Lajos*. Szeged, 1994. 31-54. p.

Német bajuszviselet.

Ő felsége a német császár naponként használja.
A ki bajuszát a császár-bajuszkötő alkal-
mazása előtt meg nem nedvesítette

HABY udvari fodrász
„Es ist erreicht“
(Végre sikerült)